

Neumann kontra Gutenberg-galaxis? – Különös tekintettel a generációs olvasási szokásokra

„Amilyen az olvasók fogadtatása, olyan a könyvecskék sorsa.”

(Maurus Terentianus: Hősi ének)

Az utóbbi évtizedekben egyre több szó esik a Gutenberg-galaxis végéről, az írásbeliség fontosságának visszaszorulásáról, az olvasás jelentőségének csökkenéséről és a non-verbális kommunikáció eluralkodásáról. A médiumok történetében az úgynevezett „másodlagos oralitás” korát éljük, hiszen az új technikai eszközök nem csak a hang, hanem a kép egyidejű továbbítását is lehetővé teszik. Ezzel a lépéssel megdöntik az írásos kommunikációnak azt a hegemoniáját, mely a literalitás kultúrájára jellemző, és a kommunikációba visszaemelik a hang és a test közelségét.

A 21. században, a digitális forradalom korszakában is helytálló azonban az a törvényszerűség, hogy a fejlett társadalmakban írásbeliség és olvasásképesség nélkül az egyén nem tud beilleszkedni, kimarad a társadalom nyújtotta lehetőségekből, előbb-utóbb a perifériára, a szubkultúrákba szorul. A fejlett demokráciákban szükség van a gondolkodó, a kérdésekhez kritikusan és építően viszonyuló érdekérvényesítő, az információt jól megítélő polgárokra. Ezen tulajdonságok alapfeltétele a jó olvasási készség, a szövegértelmezés képessége. Kérdéses viszont, hogy a Neumann-galaxisban létrejövő új jelenségek – a funkcionális analfabetizmus, az olvasáskészség csökkenése, a szövegértelmezés egyre inkább romló tendenciája, a kézirás eltűnése – hogyan kezelhetők, hogyan jelennek meg a különböző generációkban. Az olvasás a fikcionalitás irányába hat, hiszen segíti a fantázia szabad zárnyalását, a kreativitást, a problémamegoldó képesség kiteljesedését. Ezek mind a szociális életképességet feltételező tényezők. Ma már tehát nem az a kérdés, hogy a társadalom tagjai nyomtatott könyvet, vagy e-bookot olvasnak-e, hanem maga az olvasás mint tevékenység kérdőjeleződik meg. Elsodorja-e az új galaxis az olvasást, azzal, hogy alapjaiban megváltoztatja a kommunikációs, tanulási, információszerzési- és feldolgozási szokásokat? Lehet-e tenni ez ellenében bármit is? Vannak eszközei az idősebb generációknak ahhoz, hogy

a fiatalabb nemzedékek „olvasók” maradjanak? Vagy maga az e-book is egy ilyen eszköz? Hogyan definiáljuk a 21. században az olvasó-t? Az információhordozó típusa befolyásolja magát az olvasást, azt ahogyan olvasunk? Ha igen, akkor hogyan, és melyik típusú olvasásra van hatással? Ezen a téren is megjelenik a generációs szakadék? Szignifikánsak a különbségek, vagy csak a „szokásos” generációs problémákról van szó?

Az információs kor megosztja a közvéleményt, mint minden újdonság. Való igaz, hogy a tudás átalakulóban van, és ez nagy hatással lesz az életünkre, hiszen megváltozik az ismeretszerzés folyamata, és az információ feldolgozása is. Napi szokásaink is változóban vannak, és ennek egyenes következménye, hogy idővel változni fog a kognitív működés: a tanulás és megértés, ezáltal az olvasás folyamatában is.

Az olvasás fő típusai

Tóth László szerint az olvasás valamilyen interakció az egyén és az írott szöveg között. Az olvasáselsajátítás az a tevékenységi forma, melynek célja az olvasás megtanulása, birtokba vétele. A következő olvasástípusokat különbözteti meg:

1. tanulás céljából történő olvasás: az olvasottakat meg kell jegyezni, tehát kevésbé élvezetes;
2. ismeretszerző olvasás: az olvasó kíváncsiságát hivatott kielégíteni;
3. funkcionális olvasás: a mindennapi valóságban való eligazodáshoz szükséges – korunkat a funkcionális analfabétizmus térnyerése jellemzi;
4. szórakozási célú olvasás: belsőleg motivált tevékenység;
5. áttekintő olvasás: a szöveg globális tartalmáról tájékoztat;
6. korrektúraolvasás: írott vagy nyomtatott szöveg betűhibáira való koncentráció; az olvasás lassú, a tartalom követése megnehezül;
7. javító/ellenőrző olvasás: nem a betűre, hanem a szövegre figyelünk.

Az olvasásnak még sokféle módja létezik, hiszen az is előfordulhat, hogy ugyanazt a szöveget többféle céllal olvassuk. (Tóth 2002: 6-8 p.).

A fejlett olvasási képesség iskolapolitikai, művelődési- és társadalmpolitikai kérdés is. Eszköz, hogy létrehozza az egyén saját személyes és nemzeti identitását, és pedig úgy, hogy a kultúra elemeiből építkezik. Az olvasó gyermekekből lesz a jövő olvasnivalóit megalkotó felnőtt. Ezért az olvasás védelemre szorul. Az eszközök változnak, talán még a „könyvközpontúság” is megszűnik, de az olvasás és a nyelv marad, állandó védelmet és odafigyelést kérve magának (Szávai 2010: 5-11.).

A generációk

Az együtt élő generációk közötti különbségek, az egyes korcsoportok egymástól eltérő nézetei mindig nagyon érdekelték a tudomány különböző területein dolgozó szakembereket. Napjainkban ez a generációs különbség – mintegy az információs társadalom gyorsulásával egyidejűleg – egyre jobban növekszik, és ezek az eltérések olyan változásokat hoznak, melyek (többek között) a kommunikációs és együttműködési formákat alapjaiban változtatják meg. Tanulmányomban négy nemzedék olvasási szokásaival foglalkozom, egyrészt azért, mert ez a négy generáció még együtt él, másrészt azért, mert a két utolsó (Y és Z) esetében látszanak – ezen a téren is – markáns különbségek. Elöljáróban az is megjegyzendő, hogy Magyarországon a nemzedék tekintetében is erősen érezhető a „megkésettség” az amerikai, illetve nyugateurópai generációkhoz képest.

Baby-boom (az 1946-64 között születettek): Magyarországon e nemzedék tagjai, Tari Annamária szerint, a poroszos tekintélyelvűséget vallják, merev hierarchiához szoktak, a kemény munkát szokták meg, azzal a tudattal, hogy a társadalmi feltételek állandóak körülöttük. Az 1989-es rendszerváltás megváltozott körülményeit nehezebben élték meg, és sok tagjuk számára bizonytalansággal és szorongásokkal teli időszakot hozott (Tari 2010: 20-21.). Amerikában a „hidegháborús nemzedék” - nek, vagy „a fejlett gazdaság generációjá” - nak hívják. A televízió térhódításának óriási hatása volt erre a nemzedékre. Túlzás nélkül állítható, hogy mindennél jobban befolyásolta világukat az akkor legerősebb kommunikációs technológia (Tapscott 2001: 28-29 p.).

A baby-boomerek (nálunk: Ratkó-nemzedék) napjainkra a nagyszülők korosztálya. Életük nagy része a szocializmus éveiben telt, ennek összes hátrányával és előnyével. A munka világa, a szórakozási lehetőségek alapvető eltérést mutatnak azoktól a körülményektől, melyek a többi generáció életét meghatározzák. A televíziót illetően is „megkésettség”

tapasztalható nálunk. Ráadásul hatalmas, manipulatív ideológiai nyomás is nehezedett erre a nemzedékre, így tehát nem jelenthető ki, hogy a Ratkó-korszakban dominánsan meghatározó volt a televízió térnyerése. Az MTA Szociológiai Kutatóintézetének felmérése szerint (2003) a mai 60-70 éves korosztály 52 %-a olvas rendszeresen, vagy az elmúlt évben elolvasott egy könyvet (Gyenes 2005: 29.). Ezen korosztály tekintetében nem lehet az olvasás fogalmát kitágítani, tehát beleérteni az újságolvasás mellett az internetes olvasást is, hiszen e nemzedék esetében fokozottan érvényes az iskolai végzettség és az olvasás közötti összefüggés. A baby-boom tagjai az internetet inkább a kommunikáció eszközeként tartják (e-mail, Skype), és ennek megfelelően használják is. Többségük (új) technika-idegen, erős kritikai szemlélet jellemzi őket, és azok számára, akik rendszeresen használják az internet, komoly szempont a neten fellelhető információk kompetenciája.

Az X-generáció (1965-1982 – egyes források szerint 1975) tagjai tisztában vannak azzal, mennyire fontos a megmérettetés, a meggyőző kommunikáció, a kooperáció és az asszertivitás. A rendszerváltás során megélték és átélték a bizonytalanságot, de képesek voltak helytállni a változott körülmények között is. Ezt talán annak is köszönheték, hogy szakmailag igényesek, munkabírásuk nagy, karrierizmus és magas motiváció jellemző rájuk (Tari 2010: 22-23.) Az X-ek még a szocializmusban szocializálódtak, és fiatal felnőtt korukban következett be a rendszerváltozás. Gyorsan rájöttek arra, hogy életbevágó a naprakész információ. Tudatosan élték meg az információs technológia térnyerését, pillanatok alatt az információs társadalom polgárai lettek, de még ismerték a számítógép előtti világot, az írógépet, és iskoláikat is úgy járták végig, hogy a kézírás volt az egyeduralkodó az oktatásban. Az IT-eszközöket már nem az iskolapadból ismerik, hanem a munka világából. A mai 40-50 éves korosztályból, a már említett felmérés szerint, 71 % tekinthető olvasónak (Gyenes 2005: 29.), tehát évente legalább egy könyvet elolvasott.

Az Y-generáció (1982-1995) már a fogyasztói társadalomban szocializálódott, életmódjában és a technikai eszközökhöz való viszonyulásában is élesen eltér szülei generációjától. Szabadok, agilisek, célratörők, az internetes kommunikáció gyermekei, gyakorlatiasak, nyitottak és befogadóak. Szüleiktől megerősítést és állandó bátorítást kaptak, ebből adódóan nem akarnak felnőni, minek érdekében bizonyos életeseményeket mesterségesen kitolnak: később fejezik be a tanulást; később állnak munkába, egyre később alapítanak családot is (Tari 2010: 23-24 p.). A marketingpiac külön személyiségjellemzőkkel írja le őket, ugyanis nem alkalmazhatók rájuk a régi elvárások. Öntudatos munkavállalók, gyorsan váltanak munkahelyet (nagy fluktuáció) érzelmi trauma nélkül. A munka világában nem fogadják el

szüleik mintáját, munkahelyüket maguk akarják alakítani, a saját képükre. Élvezni akarják a munkát, értékelik a csoportos teljesítményt, de sokszor hidegek és kemények, mert csak így tudják védeni magukat. A munka és a magánélet egyensúlyára törekednek, nem akarnak a munka áldozataivá válni (Tari 2010: 23-24.). Ezt a generációt Don Tapscott „a digitális kor gyermekei”-nek, az „internetgeneráció”-nak nevezi. Megállapítása szerint ők a társadalom hajtóerői. A hangsúly átkerül az információsugárzásról a kölcsönhatásra, vagyis az interaktivitásra. A digitálismédia-fogyasztási prioritásrendjük: szórakozás, tanulás, kommunikáció, és vásárlás (Tapscott 2001: 10-14 p.). A torontói egyetem tanára a következőket írja az Y-generációról:

„A történelemben először fordul elő, hogy a gyermekek nagyobb kényelmet élveznek, szüleiknél több a tudásuk és jobban tudják kezelni azt az újdonságot, ami a társadalom középpontjába került. Az internetgeneráció a digitális média használatával fogja kultúráját fejleszteni és kiterjeszteni a társadalom többi részére...” (Tapscott 2002: 9-10 p.)

Ezen ex-catedra kijelentés kapcsán több kérdés is felmerülhet, sőt, megkérdőjelezhető a vélemény igazságtartalma, különösen akkor, ha figyelembe vesszük azokat a háttérben húzódó pszichológiai és szociológiai változásokat, melyeket e generáció rendkívül gyors információbefogadó és feldolgozó képessége generál. Az én olvasatomban különösen fontos a kérdés: ennek a generációnak a tudása (és ennek a tudásnak is meghatározó előfeltétele az olvasás) valóban nagyobb, mint a szüleié? Vagy már a tudás definíciója is átértelmeződik, újragondolandó?

Kiveszőben van az olvasás klasszikus élménye az Y-generáció esetében, mert intenzíven olvasnak a neten, és velük kezdődik (majd a Z-generációban folytatódik) az a tendencia, hogy a rövid, könnyen érthető szövegeket részesítik előnyben. Az MTA felmérése szerint azonban, meglepő módon, a mai 20-30-as korosztály olvas a legtöbbet. 76-81 % tartja magát olvasónak, tehát legalább egy könyvet elolvasott az elmúlt évben (Gyenes 2005: 29.). Nem tartozik ide a netes olvasás, ezért itt ellentmondás figyelhető meg. Honnan jön és miből adódik?

Paul Redmond leedszi egyetemi kutató eredményei szerint az Y-generáció 90 %-a tanul tovább, és 70 %-uk hisz abban, hogy a karrier szempontjából a diploma elengedhetetlen, azaz diplomás állást is remélnék (Redmond 2008). A www.felvi.hu adatai szerint nálunk, Magyarországon is hasonló ezen a téren a helyzet.

Ilyen továbbtanulási arány mellett szót kell ejtenünk arról, hogy ennek a nemzedéknek az aktív tanulási éveire esett a hipertext elterjedése. A hipertextben a zárt szöveget felváltja a nyitott, a lineárisat az elágazó és linkeket tartalmazó. A befogadói státusz is átalakult, a szerzői kontrollt is felváltotta a „szerkesztői-olvasói-kompilátori-másolói” funkció. A passzív olvasó ezáltal aktívvá válhat, és azzá is válik (Hesse 1996).

Nagy Zoltán médiakutató szerint egy közvéleménykutató cég adatai – melyek azt mutatják, hogy az Y-generáció 80%-a nem használ nyomtatott sajtóterméket – abból következnek, hogy a kézírás visszaszorult, illetve háttérbe került. Az eddig vezető folyamat az elemi iskolában kezdődik, ahol elfelejtik: a kézírás elsajátíttatásának elmulasztása negatívan hat a személyiség fejlődésére és az olvasáskészségre. Aki nem tud írni, olvasni sem lesz képes.

A Z-generáció (1995 után születettek, más források szerint a '90-es évek eleje és a 2000 utáni generáció – ebben az esetben az 1995-ös évet tekintjük érvényesnek) a másik csoportja annak, amit „bit-generációnak” neveztem el. Ők vagy az X-, vagy az Y-generáció gyermekeiként látták meg a napvilágot. Nagyon értenek a technikához, rugalmasabbak és okosabbak (vagy jártasabbak) az eszközhasználat és felhasználói ismeretek tekintetében. Ők már más világban élnek, és ennek a más világnak a lehetőségeit használják ki (Tari 2011: 25 p.). A Z-generációs gyerek számára már minden elérhető az interneten. Érettnek látszanak értelmi képességeiket tekintve, de érzelmi fejlődésük normális sebességen marad. Ez azt jelenti, hogy amit értenek, azt felfogják, de érzelmileg nem tudják feldolgozni. A napi hírek, az információáradat, a rövid, ám számukra lényegtelen híreket tartalmazó oldalak sok esetben még túl felnőttesek nekik, túl korán érkeznek a „befogadóhoz”, aki nem tudja feldolgozni azokat (Tari 2011: 42-43 p.).

E generáció esetében a legnagyobb a kihívás az olvasás tekintetében. Viszont itt is irányadó, amit Platon vallott: „A tudás, a kifejtett igaz vélemény”. Az ókori filozófus szerint a biztos tudáshoz három feltétel szükséges: igaznak és igazolhatónak kell lennie, valamint hinnünk kell benne. Az igazolhatósághoz szükséges az a fajta kritikai szemlélet, mely a baby-boomerekben még megvolt, de már nem jellemző erre a nemzedékre.

Susan Greenfield agykutató kutatásait figyelembe véve – melyek szerint az agy működése annak függvényében fog változni, ahogyan az információelérés és a technológiai fejlődés halad, tehát közössé válik a reaktív és interaktív hajlam. Ez azt eredményezi, hogy rövidülni fog a figyelem időtartama, valamint az elvont gondolkodással szemben a képekben való gondolkodás kerül előtérbe. Így tehát dúskálni fognak az adatokban, de kevesebb lesz a

tartalom. Tari Annamária pszichológus ebből arra következtet, hogy a Z-generáció az információfeldolgozásban sokkal jobb képességekkel rendelkezik, mint az előző nemzedékek (Tari 2011: 135-137 p.). Arra utal itt, hogy míg a korábbi időszakokban a késleltetés és az érlelés során vésődött be az információ és mélyült el a tudás, jelen esetben ez a folyamat érvényét veszti. Nem vonva kétségbe az agykutató és a pszichológus szavait, fel kell tennünk a kérdést: és időben behatárolva mikortól lesz a Z-fiatalok agya már olyan átalakult állapotban, hogy Tari kijelentése igaz legyen? Egy evolúciós folyamatot (amilyenről Greenfield beszél) nem években, évtizedekben, sőt nem is évszázadokban mérünk. A választ magunk is tudni véljük: ilyen mérvű evolúciós változáshoz kevés egy generáció életideje. Az információfeldolgozás, a tanulás, a tudás és az olvasás kérdésének összefüggésrendszere tehát sokkal bonyolultabb annál, hogy egy-két generációs jellemző alapján vonjunk le egyszerű következtetéseket.

És akkor most jöjjenek az adatok: meglepő módon a Z-generáció tagjai között a legnagyobb az olvasási kedv, az MTA-felmérés erről tanúskodik. 91 %-uk vallja magát könyvolvasónak, mely arány kiemelkedően magas az előző generációkhoz képest. Ezek az adatok talán még megnyugtatóan is hathatnának, ha nem vesszük számításba, hogy a nemzedék zöme valószínűsíthetően tanulmányai során került kapcsolatba a könyvekkel, és ennek köszönhetően olvasnak; amint azonban a Z-sek kikerülnek az iskolapadból, már nem igaz ez a magas arányszám (Gyenes 2005: 29 p.).

Utóbbi feltevést látszik megerősíteni a felsőoktatási intézményekben végzett kutatás (Nagy Zoltán médiakutató): egy 12 soros, egyperces olvasásnyi tartalommal a hallgatók alig 60 %-a képes megbirkózni a kiszabott idő alatt, a tartalmat reprodukálni pedig csak 1/3-uk képes, és ez funkcionális analfabetizmust jelent.

Olvasási jellemzők a generációkban (A táblázat a fentiek igazolására szolgál, adatainak részletes értékelésére, helyhiány miatt, később, másutt fogok kitérni):

	Baby-boomer	X-generáció	Y-generáció	Z-generáció
	Digitális bevándorlók		Digitális bennszülöttek	
			Bit-generációk	
Az információhoz való hozzáférés gyorsaságának igénye	átlagos	gyorsuló	felgyorsult	azonnali hozzáférés igénye
Naprakésztség	nem kifejezetten fontos	fontos	nagyon fontos	központi fontosságú
Az információ kompetenciája	nagyon fontos	fontos	fontos	érdemtelen
Továbbtanulás	ált. nincs jelentősége	kevésbé fontos	fontos	fontos
Élethosszig való tanulás	nem fontos	kevésbé fontos	fontos	nagyon fontos
„Big picture” (műveltség, lexikális tudás, széles látókör, nyitott gondolkodás, pallérozott elme)	nagyon fontos	fontos	nem fontos	nincs jelentősége
lineáris olvasás vagy hipertext	lineáris olvasás	lineáris és hipertext	kevés lineáris, a több hipertext	zömmel hipertext
aktív vagy passzív olvasás	passzív	passzív	aktív	aktív
Szépirodalom	magas százalék	magas százalék	csökkenő	eltűnő

			százalékos arány	mérhetőség
Szakirodalom	magas százalék	magas százalék	magas százalék	közepes mérték
E-book használata	nem jellemző	nem kifejezetten jellemző	jellemző	erősen jellemző
Kritikai szemlélet	erősen fejlett	fejlett	átlagos	fejletlen
Digitális média használata	kapcsolattartás	szórakozás	tanulás, szórakozás, kommunikáció	kommunikáció, szórakozás, tanulás

Gutenberg kontra Neumann

A galaxisok „ütközése” – nem arról van szó, hogy az egyik meg akarná semmisíteni a másikat – a legszembetűnőbbben az Y-generáció, a legerőszakosabban a Z-generáció esetében figyelhető meg. Tehát a „bit-generációknál” válik igazán komollyá. Vizsgáljuk meg, mi az, ami a nyomtatott könyv olvasása mellett szól, és mivel érvelhetünk az e-book esetében.

A nyomtatott könyv: ez az információhordozó a szó legnemesebb értelmében több pusztán információhordozónál. Eszköz-független és organikus termék. Sőt, felhasználása energia-független is olyan értelemben, hogy nappali fénynél nincs szükség áramforrásra, használata a nap nagy részében külön energia nélkül lehetséges. Előállítása, nyomtatása, kötetése, forgalmazása viszont jelentősen drágítja. Megjelenési sebessége és terjedése – jelen kontextusbeli összehasonlításban – viszonylag lassú. A nyomtatott könyv az antropomorf világ része, vagyis dologi mivoltában is, a könyv kezelésében is az ember világán belül marad, ahhoz tartozó rendszer. Mindezeket támasztják alá Manquél alábbi szavai:

„Az olvasás aktusában bensőséges fizikai kapcsolat jön létre, melynek részese minden érzékszervünk: a szem fölszívja a szavakat az oldalról, a fül visszahagozza az olvasott hangokat, az orr belélegzi a papír, az enyv és a nyomdafesték, karton v. bőr illatát, az ujj simogatja a durva vagy sima lapot; sőt olykor még ízlelünk is, amikor az ujjunkat megnyálazzuk (Manguel 2011: 252.).

Az e-book: elektronikus formában létrehozott és terjesztett szöveg, és olvasásához olyan technikai eszközre van szükség, mely teljes mértékben energiatartó, lemerült telep és áramszünet esetén használhatatlan, napszaktól függetlenül. Az e-book olvasó beépített

elavulással rendelkező, romlandó technikai termék. Az e-bookot ugyanakkor nem terheli nyomtatási költség, ezért olcsóbban állítható elő, könnyebben és gyorsabban terjeszthető és hozzáférhető. Másrészt, az e-könyvek esetében kimarad a papíralapú olvasás élménye, és ez, vélekedik Nagy Zoltán médiakutató, oda vezet, hogy egyre jobban sorvad az e-olvasó ember szókincse. A választékos beszéd a műveltség fokmérője, melynek fejlődésére az e-book negatívan hat. A virtuális térbe helyezett információ távolítja van az antropomorf közelségtől. Azáltal, hogy nincs az ember-világhoz tartozó színe, tapintása, az ember hűvösebbnek, távolabbinak, személytelenebbnek, vagyis tőle idegennek érzi. Tehát nem tudja úgy bevonni individuális szférájába. Ezáltal csökkenhet az információ elérésére ösztönző vágy, az olvasási vágy. Más dolog kézbe venni egy e-készüléket, tehát behatolni a virtuális térbe, amely felé nem vonzanak érzelmi ösztönzők.

Valljuk be: egy e-book olvasó nem töltheti be a Gutenberg-galaxisbeli könyv szerepét. Már csak azért sem, mert nem azonos kategóriát képviselnek. A nyomtatott könyv ugyanis maga az, ami: a szöveg – és direkt módon olvasható, közvetlen befogadást tesz lehetővé a befogadó (az olvasó) számára. Az e-olvasó azonban még nem maga az információ (a szöveg, az e-könyv), pusztán annak ígérete, lehetősége. Az e-olvasó nem maga a könyv, hanem egy közbeékelődő eszköz, melynek révén eljutunk az e-olvasmányig. A Gutenberg-galaxis könyve az olvasnivaló és az emberi szem és agy közvetlen találkozása révén nyújtja az olvasás lehetőségét. A Neumann-galaxisbeli e-olvasáshoz ez nem elég, a könyv, a szem és az agy közvetlenül nem tudnak találkozni: közvetítő eszköz kell hozzá (az e-olvasó) és (nappal is) áramforrás (a Gutenberg-olvasáshoz áram csak éjszaka kell). Az e-könyv viszont nem éghet el, mint a papír; de a nyomtatott könyv akkor is levehető a polcról, ha a város, a régió vagy az egész földrész áram nélkül marad (természeti katasztrófa, műszaki hiba vagy terrorcselekmény miatt bárhol, bármikor könnyen bekövetkezhet). Igaz, az e-olvasó annyi helyet sem foglal el a polcon, mint két megtermett könyv, miközben hatalmas könyvtárak vannak egyszerre jelen benne. Ugyanakkor, bármely pillanatban használhatatlanná válik, és akkor jó lenne legalább az a két kézbe vehető könyv.

És érdemes témánk könyvpiaci vonatkozásait is szemügyre vennünk. A szépirodalmi művek esetében a művek zömének első kiadása nyomtatott változat. A szakirodalom tekintetében az e-publikáció felé való eltolódás figyelhető meg. Ha a kiadó, egyszerre jelentet meg nyomtatott és e-változatot, akkor az e-változat mindig olcsóbb, mint nyomtatott társa. Az e-könyv piaci ára a kiadó és terjesztője között alku tárgya. Magyarországon azonban még olyan csekély ez a e-kiadási forma, hogy a könyvkiadás 0,5 %-át sem éri el (egyébként Németországban is

ugyanaz a helyzet). A folyóiratok megjelenési formája viszont egyértelműen más tendenciát mutat: ez a dokumentumfajta egyre inkább az e-forma felé tolódik. Egyik magyarázata a gyorsaság és a könnyebb hozzáférés lehetősége, a tudomány jobb kiszolgálása ezen jellemzők javítása révén.

A tudás, és ennek alapeleme, az olvasás jelentős szerepet játszik a jövő generációinak alakításában. A mai világban döntéshelyzetben lévőknek, tehát az előző generációk képviselőinek, tisztában kell lenniük a fejlődési folyamattal, annak irányával, ok-okozati összefüggéseivel. Ennek a fejlődésnek, átalakulásnak mindannyian tanúi, mi több részesei vagyunk, szülőként, nagyszülőként, oktatóként, kutatóként, könyvtárosként, vagy egyszerűen, de legfőképpen: adófizető állampolgárokként. Nagy felelősséggel kell viseltetnünk a bit-generációk iránt, akiknek egész élete a tanulásról, a megváltozott és felgyorsult, globalizálódó és lokalizálódó helyzethez való alkalmazkodásról szól. A jövő nemzedéknek olyan lesz a gondolkodása, műveltsége, tudása, értelme, látóköre, elméje amilyenné tesszük. A felelősség mindig az adott nemzedék előtti generáció vállán nyugszik.

Eszközeink és lehetőségeink

Mindezek láttán, és az olvasás csökkenő szerepét érzékelve, el kell gondolkodnunk azon, milyen eszközeink vannak arra, hogy az olvasás rangját visszaadjuk, szerepét, újra megerősítsük. Miközben nem vonhatjuk kétségbe, hogy az átalakult körülményekhez, a digitális térhez, olyan új eszközökre van szükségünk, melyek figyelembe veszik a megváltozott világot, a digitális teret.

1. A könyvtár mint eszköz. Abból kell kiindulnunk, hogy csak ember nevelhet embert. Ebben a folyamatban a könyv csak eszköz lehet. Ma is érvényes, hogy a gyermekkor az a szakasz, amikor az „olvasóvá” nevelést el kell kezdeni, de ezt a régen működő nevelési mechanizmust új oldalról kell megközelítenünk. Az erőszakos olvastatással nem lehet eredményt elérni, sőt, csak ellenérzést és ellenállást fogunk kiváltani. Lényegesen jobb eredményeket hozhat, ha nem erőltetjük az olvasást. Sokan úgy vélik, gyakran elhangzik nyilatkozatokban: az elsődleges cél az lenne, hogy bevigyük a gyereket a könyvtárba. Erre jó eszközök a különböző programok, foglalkozások, mesék, gyerekelőadások. Ha már a könyvtári térben van a gyermek, természetesnek érzi a közeget, jól érzi magát benne, nagy valószínűséggel a többit majd (természetesen tudatos – ha mégoly spontánnak ható –

irányítással) elvégzi majd a gyűjtemény, a könyv maga. Az Z-generáció utáni alfa-generáció szocializációjában kulcsfontosságú lehet ez a módszer.

Az idősebb korosztályt tekintve egyértelmű, hogy a kérdés sokkal összetettebben jelentkezik, és sokkal finomabb, árnyalatosabb megoldásokat igényel. Itt erőteljesen hagyatkoznunk kell azokra a generációs jellemzőkre, melyek az olvasásigény, illetve olvasás-szükséglet tekintetében megfogalmazódnak.

2. Az e-book mint eszköz. Mint az elején érzékeltettük, napjainkban már nem az a kérdés, hogy nyomtatott könyvet vagy e-bookot olvasnak a fiatalabb nemzedékek, hanem *maga az olvasás* kérdőjeleződik meg. Azt már röviden mérlegeltük, milyen eltérések vannak a gutenbergi és a neumanni könyv, illetve információtároló között. Abból a vázlatos összevetésből olyan kérdés vetődik fel, mely a továbblépés egyetlen értelmes lehetősége, mind ebben a gondolkodásban (és ezért jelen fejtegetésben), mind a való életben.

A kérdés tehát a két információhordozó egymásmellettségéből, bizonyos mértékig egymást kiegészítő jellegéből fogalmazható meg, ilyenformán: lehet-e az *e-book* eszköz a *tipográfiai* ember túlélésében? Igen, lehet. Az e-book térnyerése ugyanis nem fogja kiszorítani a nyomtatott könyvet az olvasás világából, legfeljebb háttérbe szorítja. Ezt területi és időbeli szóródásban teszi, mert nemzedék- és korosztályfüggően, szakmafüggően, életpillanat-adta szükségletfüggően teszi. De *nem szünteti meg*. A két típusú információhordozó hosszú távon szimbiózisban fog élni egymás mellett, mindkettő megtalálja a maga célcsoportját. Az már most világosan látszik, hogy a szakmai, tudományos információk megjelenési és tárolási módja az e-forma felé tendál, a szépirodalom számára pedig meghatározóbb marad a nyomtatott forma.

Itt viszont azonnal adódik egy keresztkérdés, melyet feltehetünk magunknak: miért van akkor szükség *a szépirodalom digitalizálására*? Többek között azért is, hogy eszköz legyen az olvasás funkciójának megtartásában. Meg van a lehetősége annak, hogy a fiatalabb generáció - melynek tagjai egyértelműen a digitális információ felé fordulnak és elzárkóznak a „maradítól, hagyományostól, divatjamúlttól” – ha a számára elfogadható formában, vagyis e-formában találkozik a szépirodalommal, a szó nemes értelmében „találkozik” majd vele, és közelebb kerülve az olvasás semmihez sem hasonlító „magányos” élményéhez, kialakul vagy újra feltámad vagy felerősödik benne az igény a szépirodalom nyomtatott formában való olvasására. Lesz tehát olyan nemzedék, vagy annak sok olyan e-olvasója, aki esetében az antropomorf világ Gutenberg-könyve talán épp a digitalizáción keresztül találja meg a kitörés

és visszahódítás lehetőségét. Igen, az e-book *lehet* a legtartalmasabb értelemben vett olvasáshoz való visszatérés eszköze, *hathat* abban az irányban, *elősegítheti* azt.

Korunk szokása, hogy a dolgokat élére állítva fogalmaz. Hadd fogalmazzak én is blikkfangosan (tetszetős figyelemfelkeltéssel) így: elsodorja-e a Neumann-galaxis a gutenbergit? Elsodorni nem tudja, csak csökkenti, módosítja a szerepét. A tipográfiai ember az új világban is tipográfiai ember marad, függetlenül attól, hogy az információátvitel milyen módját használja. A betű embere számára – alapvetően, az árnyalatokat most félre téve – a betű elektronikus formában is betű marad, illetve elektronikus formában sem tud több lenni (inkább talán kevesebb) a betűnél. Az olvasó ember megtalálja a betűt és ezért a maga helyét mindkét galaxisban.

Ezek fényében kellene tehát újradefiniálni az olvasót a 21. században. A nagy (vagy talán nem is olyan nagy) kérdés, hogy hogyan lehet? Engedtessek meg, hogy mások elől se vegyem el a levegőt, és a kérdést nyitva hagyjam, vagyis meghagyjam a lehetőséget magamnak is, másoknak is, további tanulmányok írására.

Irodalomjegyzék

1. Nagy Attila (1991): *Keresik életük értelmét*. Budapest, OSZK KMK, 1991.
  2. Nagy Attila (2001): *Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás*. Budapest, OSZK : Osiris Kiadó, 2011.
  3. Gyenes Edina (2005): *Olvasási szokások*. [Budapest], Magyar Művelődési Intézet : MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2005.
  4. Manguel, Alberto: *Az olvasás története*. Budapest, Park Könyvkiadó, 2001.
  5. Redmond, Paul: 'Talkin' 'bout my generation! – Generation Y and the challenge of graduate employability. [e-dokumentum].
<http://www.gees.ac.uk/events/2008/ac08/main/day2/paul.ppt>
- Letöltés dátuma: 2012.02.25.
6. Szávai Ilona (szerk.): *Az olvasás védelmében*. Budapest, Pont Kiadó, 2010.

7. Tapscott, Don (2001): *Digitális gyermekkor: az internetgeneráció felemelkedése.* [Budapest], Kossuth Kiadó, 2001.
8. Tari Annamária (2010): *Y generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2010.
9. Tari Annamária (2011): *Z generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani szempontok az Információs Korban.* Budapest, Tericum Kiadó, 2011.
10. Tóth László (2002): *Az olvasás pszichológiai alapjai.* Debrecen, Pedellus Tankönyvkiadó, 2002.